

ВЫХАВАННЕ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ СРОДКАМІ ГУЛЬНЁВАГА ФАЛЬКЛОРУ Ў СІСТЭМЕ ДАДАТКОВАЙ АДУКАЦЫІ

Н. Г. Мазурына, В. А. Паўловіч, Мінск, Беларусь

Фальклор для дзяцей – гэта складаная сукупнасць жанраў, розных па сваёй прыродзе, часе ўзнікнення, практычнай функцыянальнай прызначанасці і мастацкім афармленні.

Выкарыстанне гульнёвага фальклору ў выхаванні малодшых школьнікаў з’яўляецца актуальным у сувязі з тым, што гульня выступае простым і зразумелым для дзіцяці сродкам спасціжэння рэчаіснасці, натуральным і даступным шляхам авалодвання тымі ці іншымі ведамі, уменнямі, навыкамі.

Традыцыйная культура беларускага этнасу валодае яскравымі прыкладамі разнастайных і самабытных народных гульняў, якія заўсёды мелі вялікае значэнне ў грамадскім жыцці. Нягледзячы на тое, што народная гульня ўвабрала ў сябе вопыт фізічнага, маральнага, эстэтычнага, працоўнага, сямейнага выхавання, якое было выпрацавана многімі пакаленнямі, зараз яна не ў поўнай меры выкарыстоўваецца ў вучэбна-выхаваўчай дзейнасці ў сістэме школьнай і дадатковай адукацыі.

Гульні займаюць вялікае месца ў жыцці дзяцей. Гэта асноўная форма іх дзейнасці, змест жыцця. Без гульні не існуе дзяцінства. Традыцыйны гульнёвы фальклор захоўвае сваю значнасць і зараз. Гэта – аснова для развіцця сучаснай дзіцячай творчасці. Нездарма ўзоры традыцыйнага гульнёвага фальклору друкуюцца ў дзіцячых часопісах і газетах, выходзяць асобнымі выпускамі ў сваім натуральным гучанні і апрацоўках. Наладжваецца выпуск літаратуры ў дапамогу выхавацелю школьных устаноў, настаўніку, дзе выкарыстоўваецца і фальклорны матэрыял. Дзіцячы гульнёвы фальклор можа і павінен стаць дзейным сродкам у выхаванні чалавека новай эпохі.

Гульнёвыя фальклорныя творы спрыяюць фарміраванню ў дзяцей вобразнага мыслення, уменняў арыентавацца ў разнастайнасці лексічных значэнняў знаёмых і новых слоў, урэшце – першапачатковых уменняў словатворчасці. Пачуцці, эмоцыі, якія ўзнікаюць у дзіцячай свядомасці пры ўспрыняцці фальклорных гульняў, маюць вельмі важнае выхаваўчае значэнне: яны здольныя затым праецыравацца ў дзіцяці на эмацыянальны фон стасункаў з рэальнымі людзьмі, пераносіцца ў сферу адносін з роднымі, сябрамі і нават чужымі людзьмі.

Праз народную гульню дзяцей далучаюць да радаснага знаёмства з навакольным светам. У гульні найбольш поўна праяўляюцца творчыя здольнасці выхаванцаў, фантазія, іх чалавечыя якасці. Усе народныя гульні – калектыўныя, у іх гуляюць гуртам. І ад таго, як будзе паводзіць сябе тое ці іншае дзіця, залежыць эмацыянальны стан усіх прысутных дзяцей. Ужо першыя прымітыўныя гульні, якія пачынаюцца ў калыскавы перыяд, выяўляюць фізіялагічныя і эмацыянальныя патрэбы і імкненні немаўляці, а таму аказваюць вялікі ўплыў на станаўленне чалавека як асобы, на яго сталенне.

Дзякуючы сваім шырокім выхаваўчым магчымасцям, гульня заўсёды займала важнае месца не толькі ў народнай, але і ў прафесійнай педагогіцы. Не падлягае сумненню той факт, што народная гульня аказвала і аказвае вялікі ўплыў на працэс станаўлення гарманічна развітай асобы. Таму вучэбна-выхаваўчы працэс павінен арыентавацца на вывучэнне і выкарыстанне народнай гульні і яе адаптацыю да ўмоў сучаснай адукацыйна-выхаваўчай сістэмы.

Лёс традыцыйнай гульні ў працэсе свайго бытавання ў народзе можа быць вельмі разнастайны. Як і іншыя жанры фальклору, у сучасны момант народная гульня ў актыўным ужыванні не можа існаваць у сваім першапачатковым выглядзе. Па гэтай прычыне дзеля вывучэння, захавання і выкарыстання традыцыйнай спадчыны ў цэлым і народнай гульні, у прыватнасці, існуе практыка апрацоўкі фальклорнага матэрыялу. У навуцы для абазначэння форм асваення і ўжывання фальклору ў грамадскім быццё, мастацтве і культуры выкарыстоўваюць тэрмін «фалькларызм».

Фалькларызм народнай гульні можна вызначыць як працэс апрацоўкі, інтэрпрэтацыі і выкарыстання народных гульняў у розных сферах культурна-мастацкай творчасці. Дадзены працэс з'яўляецца адным з дзейсных спосабаў захавання, пераасэнсавання, узнаўлення і прапаганды народных гульняў у вучэбна-выхаваўчай дзейнасці.

Складанасць і шматаспектнасць фалькларызму народнай гульні выклікае неабходнасць яго тыпалагізацыі (вылучэння тыпаў), складання пэўнай мадэлі, у якой павінны быць адлюстраваны найбольш істотныя і вызначальныя асаблівасці працэсу. У аснову тыпалогіі фалькларызму народнай гульні пакладзены спосабы вывучэння і ўвасаблення народнай гульні ў розных відах дзейнасці.

Можна выдзеліць наступныя спосабы засваення народных гульняў: натуральны (перадача ад старэйшых пакаленняў у працэсе жыццядзейнасці) і спецыялізаваны, або штучны (пры дапамозе кніг, сродкаў масавай інфармацыі, у працэсе навучання і г. д.). Па гэтым жа прынцыпе падзяляюцца і спосабы выкарыстання народнай гульні: у натуральных (жыццёвых) і ў спецыяльна арганізаваных (пастаноўка на сцэне, уключэнне ў спартыўныя спаборніцтвы, святы і г. д.) умовах [1, с. 46].

У залежнасці ад вызначаных спосабаў вывучэння, засваення і выкарыстання народнай гульні ў культурна-мастацкай творчасці можна вылучыць наступныя тыпы фалькларызму народнай гульні: традыцыйны, варыятыўны, другасны, апрацоўка народных гульняў, стварэнне новай гульні на аснове гульнівых традыцый.

Асновай большасці існуючых зараз у быццё народных гульняў з'яўляюцца іх аўтэнтычныя варыянты, якія, аднак, спазналі пэўныя змены, інтэрпрэтацыі ў ходзе гістарычнага развіцця і г. д. У выніку свайго натуральнага бытавання ў народным асяроддзі аўтэнтычны твор змяняецца пад уздзеяннем разнастайных аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын і ў свой час становіцца базай для ўтварэння варыянтаў народных гульняў. Дадзены тып фалькларызму можна азначыць як варыятыўны. Напрыклад, гульня «Штандар» з'яўляецца больш познім варыянтам забавы пад назвай «Спаймай птушку», «Два вогні» – больш складаны варыянт «Выбіткаў» [4, с. 123].

У пэўным сэнсе, кожны новы працэс выканання ці выкарыстання гульні ёсць адначасова і ўзнаўленне традыцыйнай формы і творчая імправізацыя, якая звязана з тым, што кожны чалавек па-свойму бачыць і асэнсоўвае адну і тую ж з'яву і дзейнічае ў рэчаіснасці згодна са сваім унутраным успрыманням свету. Такім чынам, гэты працэс і ёсць стварэнне ўжо існуючай традыцыі зноў з унясеннем пэўных змен, якія звязаны з удасканаленнем правілаў, прыстасаваннем да ўмоў, з «аўтарскімі» дапаўненнямі і іншым, у выніку гэтага ўтвараюцца розныя варыянты адной і той жа народнай гульні. Яны таксама існуюць толькі ў натуральным бытаванні і перадаюцца ў спадчыну малодшым пакаленням вусна, шляхам імітацыі або іншымі спосабамі.

Выкарыстанне гульнівага фальклору ў выхаванні малодшых школьнікаў як у школьнай, так і дадатковай адукацыі з'яўляецца неабходным, актуальным і незаменным для дзіцяці сродкам спасціжэння рэчаіснасці.

• Літаратура

1. Барташэвіч, Г. А. Дзіцячы фальклор / склад. Г. А. Барташэвіч, В. І. Ялатаў. – Мінск : Асвета, 1972. – 256 с.
2. Гульні, забавы, ігрышчы / склад. А. Ю. Лозка. – 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2003. – 534 с.
3. Дзіцячы фальклор / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка». – Мінск : БДПУ, 2006. – 334 с.
4. Лозка, А. Ю. Беларуская фалькларыстыка: Народныя гульні : вучэб.-метадыч. дапам. / А. Ю. Лозка, А. В. Дрыгін. – Мінск : БДПУ, 2012. – 176 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ